

Kiireetöntä ohjausta ja kunnianhimoisia luovuuspajoja Poikien Talolla

Lähtökohtia oman polun löytämiseen

Johanna Niemi ja Mai Salmenkangas

TIIVISTELMÄ

■ Taiteellisen toiminnan merkitys sosiaalisessa nuorisotyössä on hyvin tunnistettu. Poikien Talolla tehtävän sukupuolisensitiivisen nuorisotyön yhdeksi toteutustavaksi on noussut luova työote, jota toteutetaan pääosin ammattitaiteilijoiden vetämissä luovuuspajoissa. Luovuuspajat jäsentyvät kolmen ulottuvuuden ympärille: oppiminen, taiteellinen ilmaisu ja sosiaaliset vaikutukset. Käytäntökuvauksessa avataan näitä ulottuvuuksia toiminnan taustana ja esitetään käytännön työkaluja, joilla niiden toteutuminen voidaan varmistaa. Luova toiminta mahdollistaa sensitiivisten aiheiden kuten sukupuolen käsittelemisen tekemisen kautta. Monella pajoihin osallistuvalla nuorella on haasteita sosiaalisissa vuorovaikutustilanteissa, eikä esimerkiksi sukupuolen tai muiden oman elämän kysymysten käsittely etenkään sanallisesti ole helppoa. Kiireetön tekeminen ja tuttu ryhmä luovat turvallisen ympäristön monien teemojen käsittelyyn myös ilman sanoja. Käytäntökuvauksessa hyödynnetään nuorilta ja ohjaajilta kerättyjä palautteita, joiden pohjalta jaetaan nuorten ja ohjaajien kokemuksia luovuuspajoista oman äänen vahvistajana.

Avainsanat: *sukupuolisensitiivinen nuorisotyö, taiteellinen ilmaisu, sosiaaliset vaikutukset, osallistuminen*

ABSTRACT

PEACEFUL ENCOUNTERS AND AMBITIOUS CREATIVE WORKSHOPS AT BOYS' HOUSE – TOWARDS ONE'S OWN PATH

■ Art-based methods are a well-known form of social youth work. Poikien Talo (Boys' House) offers creative, art-based workshops for youngsters as part of their weekly program. These workshops are led by professional artists with long experience in youth work and they are structured by three dimensions: learning, artistic expression and social impact. This text dissects these elements as the conceptual foundation of the workshops and offers tools which help maintain those elements in youth groups. Creative activities enable processing sensitive topics such as gender in a non-verbal way. Many youngsters participating in these workshops find social situations and interaction challenging, particularly when personal topics are approached through discussion. Making art in a familiar group but still without words, adjusted to everyone's own rhythm seems to be more effective. This text utilizes feedback collected from the young people and the youth workers and shares their experiences from creative workshops aimed to amplify the voices of the participants.

Keywords: *gender-sensitive youth-work, artistic expression, social impact, participation*

Johdanto

Moni nuori voisi haluta kokeilla jotain luovaa ja taiteellista, mutta yhteiskunta sanoo tämä ei ole niin miehekästä, pitää olla gorilla. (Ohjaaja, Poikien Talo)

Here no one asks me why I am how I am, here I feel more safety. (Osallistuja, KameraKlubi)

Luovuutta on hyödynnetty sosiaalisessa nuorisotyössä pitkään. Taidehenkisen ja fyysisen hyvinvoinnin edistäjänä on tunnustettu kansainvälisessä tieteellisessä keskustelussa ja sen ilmentymiä on kokeiltu hankkeissa, nuorisotaloilla ja oppimisympäristöissä (ks. esim. Siivonen 2010). WHO:n raportti *What is the evidence in the role of arts in improving health and well-being?* A scoping review todentaa taiteen hyvinvointivaikutuksia

viime vuosikymmeniltä (Fancourt & Finn 2019). Taiteisiin ja kulttuuriin osallistuminen sekä passiivisesti että aktiivisesti edistävät terveyttä ja koettua hyvinvointia (Jansson 2014). Nuorten parissa työskentelyssä taiteen on nähty tarjoavan hyödyllisen välineen tutkia omia tunteita ja ilmaista niitä sekä harjoitella tunnetaitoja ja vuorovaikutusta muiden kanssa (Laitinen 2017). Taiteelliset menetelmät voivat olla voimauttavia myös kipeiden asioiden käsittelyssä (Huuki 2019).

Tarkastelemme tässä käytäntökuvauksessa, miten taidelähtöisiä menetelmiä hyödynnetään sosiaalisessa nuorisotyössä Poikien Talolla. Tarkastelun kohteena on Euroopan sosiaalirahaston tukema *And Beyond – Miesten luovat polut työelämään* -hanke (2021–22). Pyrimme ymmärtämään, miten taide toimii nuorten ryhmissä, joissa nuorilla on kokemuksia esimerkiksi yksinäisyydestä ja osattomuudesta liittyen maahanmuuttaja-taustaan tai sukupuolivähemmistön jäsenyyteen. Sukupuolisensitiivisessä nuorisotyössä luovuus ja taiteellinen toiminta antavat mahdollisuuden lähestyä sensitiivisiä aihepiirejä toimijuutta ja omaa ilmaisua vahvistavalla tavalla. Helsingin Poikien Talon luovuspajoissa käytetään dialogista työotetta sekä yksilöohjauksessa että ryhmässä tapahtuvassa taiteellisessa toiminnassa. Hyödynnämme tässä käytäntökuvauksessa toimintaan osallistuneilta nuorilta ja heidän ohjaajiltaan kerättyjä palautteita, joissa he kertovat kokemuksiaan toiminnasta.

Hankkeeseen liittyen olemme keränneet aineistoa joiltakin toimintaan osallistuneilta nuorilta (N=10) ja ohjaajilta (N=3). Menetelminä on käytetty teemahaastattelua, havainnointia, palautelomaketta ja ohjaajien päiväkirjoja. Lisäksi palautetta ja osallistujien kokemuksia on kerätty vapaa-muotoisesti luovuspajojen yhteydessä. Tekstissä käytettävät sitaattit ovat vuonna 2022 tehdyistä osallistujien haastatteluista. Tämän tekstin lisäksi aineistoa hyödynnetään hankkeen julkaisuissa sekä osana arviointia ja raportointia.

Elina Nivalan ja Sanna Ryytäsen (2019, 190–196) mukaan dialogisuuden keskiössä on tasavertainen, hyväksyvä kohtaaminen, joka mahdollistaa yksilön omien voimavarojen tunnistamisen ja tavoitteiden löytämisen. Dialogisen kohtaamisen lähtökohtana on ajatus, että jokaisella on osaaamista, oikeus toimia ja merkityksellistä sanottavaa. Toiminta taas tarjoaa hyvän ympäristön dialogisuuden toteuttamiselle, tunteiden jakamiselle ja jokaisen potentiaalin esiin tuomiselle. *And Beyond*-hankkeessa toiminta tarkoittaa ennen kaikkea taiteellisia tekoja. Jaamme nuorten ja ohjaajien kokemuksiin perustuvia tarinoita ja esimerkkejä siitä, miten sukupuolta,

omannäköistä polkua ja muita nuorten elämän tärkeitä kysymyksiä on Poikien Talon luovuuspajoissa käsitelty.

And Beyondin kokoaan suuremmat luovuuspajat

Edellä mainitsemassamme WHO:n raportissa (Fancourt & Finn 2019) käsitellään taiteen hyvinvointivaikutuksia ja taiteen mahdollisuuksia jäsentää yhdenvertaisuuteen liittyviä kysymyksiä. Raportin yksi toimenpidesuosituksista on kulttuurisesti moninaisten taidemuotojen tarjoaminen kaikille mutta erityisesti haavoittuvassa asemassa oleville nuorille. *And Beyond – Miesten luovat polut työelämään* -hankkeessa toteutetaan Metropolia Ammattikorkeakoulun ja Helsingin Poikien Talon yhteistyönä taidelähtöistä ryhmätoimintaa, jonka tavoitteena on käsitellä nuorten kanssa sukupuoleen liittyviä oletuksia, auttaa heitä tiedostamaan niiden yhteiskunnallisia vaikutuksia, kuten työmarkkinoiden sukupuolittuneisuutta, sekä tukea omaan tulevaisuuteen liittyvien valintojen pohdintoja.

Poikien Talolla 18–29-vuotiaille toteutettavat luovuuspajat täyttävät WHO:n raportissa kuvattua mentaalista ja fyysistä terveyttä edistävää taiteen hyvinvointitehtävää. Osallistuvat nuoret kuuluvat tavalla tai toisella haavoittuviin ryhmiin sosiaalisten, etnisten tai muiden taustatekijöiden osalta. Luovuuspajojen sisällöissä näkyy selvästi se, että niissä toimitaan kolmen lähestymistavan rajapinnassa: pajoissa yhdistyvät oppiminen, taiteellinen ilmaisu sekä sosiaaliset vaikutukset. Sosiaalipedagogisen ajattelun mukaisesti toiminnalla tavoitellaan vaikutuksia niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla (Nivala & Ryyänen 2019).

Luovuuspajoilla on erilaisia sisältöjä, ja ne kokoontuvat kerran viikossa vaihtuvissa paikoissa, kuten ulkona, pimiössä, taidenäyttelyssä, Poikien Talolla tai oman tietokoneen äärellä. Vakiintuneimpia toimintoja ovat KameraKlubi ja PrinttiPaja, joiden lisäksi toteutetaan lyhempikestoisia projekteja, kuten muutaman viikon pituisia Virtuaalinen dialogi -prosesseja eri yhteistyökumppaneiden kanssa. Nuoret löytävät toimintaan pääsääntöisesti Poikien Talon kautta, mutta mukana on myös nuorten kavereita ja muuta kautta tavoitettuja osallistujia. Ryhmät ovat avoimia ja niihin voi osallistua sukupuoleen katsomatta. Ryhmien ohjaajat ovat ammattitaiteilijoita, joilla on pitkä kokemus nuorten kanssa työskentelystä. Ohjaajat ovat pysyneet koko toiminnan ajan samoina, ja he suunnittelevat ryhmien sisällöt yhdessä Poikien Talon vastaavien nuorten ohjaajien kanssa. Ryhmissä puhutaan monia kieliä.

And Beyondin ydinteemat sukupuoli, työelämä ja omannäköisen polun löytäminen toteutuvat luovuuspajoissa taiteellisen tekemisen teemoina ja vapaamuotoisen keskustelun aiheina. Osallistujille on annettu tilaa tehdä omakohtaisia töitä, jotka heijastavat lähtökohtaisesti heitä itseään kiinnostavia teemoja. Ajatuksena on, että ajan kuluessa osallistujien töihin tulee näkyviin myös hankkeen ydinteemoja. Ohjaajat ovat sisällyttäneet tehtävänantoihin ja töiden purkamiseen työmarkkinoihin ja sukupuoleen liittyviä aiheita kuitenkin korostamatta niitä liiaksi. Ryhmissä on käsitelty esimerkiksi omaa kotia, perhettä tai kauppojen sukupuolen mukaan värittyneitä leluhyllyjä. Valokuvauksen historiasta on nostettu esiin sukupuolen mukaan epätyypillisiä valintoja tehneitä tai urauurtaneita henkilöitä, kuten syanotypiaksi kutsuttua vanhaa valokuvien vedostustekniikkaa kehittänyt Anna Atkins.

Vaikka ensisilmäyksellä luovuuspajojen toiminta keskittyy teknisten taitojen opetteluun, kuten valokuvauksen, grafiikan tai musiikin tekemisen tekniikoiden harjoitteluun, toiminnan taustalla on huolellisesti mietittyjä kasvatuksellisia tavoitteita. Lyhyistäkin prosesseista voidaan sanoa, että nuorten luovuuspajat ovat olleet kokoaan suurempaa toimintaa. Pajoihin osallistuneiden nuorten antamissa palautteissa heidän kokemuksensa viittaavat siihen, että luovat prosessit ovat auttaneet tunnistamaan omaa kyvykkyyttä, löytämään uusia itseilmaisun väyliä ja vahvistamaan kiinnostusta itselle merkityksellisiin yhteisöihin ja laajemmin yhteiskuntaan. Jatkossa kuvaamme tarkemmin, miten luovuuspajojen sisällöt ovat rakentuneet.

Luovuuspajat oppimisen, taiteellisen ilmaisun ja sosiaalisten vaikutusten risteyskohdassa

Sukupuolisensitiivisen nuorisotyön ytimessä on tasa-arvoisen ja sosiaalisesti oikeudenmukaisen maailman rakentaminen nuoren kasvua ja omaa ilmaisua tukemalla. Poikien Talon toiminnan keskiössä on yksilöllinen kohtaaminen ja nykytodellisuudessa joskus näkymättömäksi jäävien poikien äänen vahvistaminen (ks. esim. Saastamoinen 2021). Tärkeää on myös nuorten kasvurauhan mahdollistaminen ja tuki oman polun löytämiselle (Sukupuolisensitiivisyys n.d). Vaikka toiminnan lähtökohtana on mieserityisyys, eivät nuorten kohtaamista ohjaa sukupuoleen liittyvät kysymykset vaan yksilölliset tarpeet ja elämäntilanteet. Näitä tarpeita ja tulevaisuuden kysymyksiä on mahdollista käsitellä sanallisesti, esimerkiksi yksilöllisissä ohjauskeskusteluissa, tai taiteellisesti, esimerkiksi taideläh-

töistä työskentelyä hyödyntävissä luovuuspajoissa. Luovuuden käyttö soveltuu sukupuolisensitiiviseen nuorisotyöhön erityisen hyvin, koska se tarjoaa monipuolisia työkaluja kyseenalaistaa olemassa olevia rakenteita, normeja ja toimintatapoja.

And Beyondin työskentelyssä sitoudutaan vahvasti moniin Elina Nivalan ja Sanna Ryynäsen (2019, 185–233) kuvaamiin sosiaalipedagogisen työotteen elementteihin kuten dialogiseen kohtaamiseen, oman osallistumisen tukemiseen, yhteisöllisyyteen, luovuuteen ja vaikutusten tavoitteluun niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin tasolla. Sosiaalipedagoginen ajattelu näkyy tavassa, miten *And Beyondissa* asioita nimetään, miten ammattilaiset käsittelevät eri teemoja ja miten käytännön toiminta suunnitellaan. Kun *And Beyondin* luovuuspajojen toteutustapoja suunnitellaan, varmistetaan erityisen huolellisesti niiden yhteys kolmeen peruspilariin: oppiminen, taiteellinen ilmaisu ja sosiaaliset vaikutukset.

Oppiminen (*learning*)

Osallistujien löytäminen *And Beyondin* luovuuspajoihin on onnistunut parhaiten silloin, kun pajat on rakennettu jonkin helposti lähestyttävän, uutta oppimista sisältävän toiminnan kuten valokuvauksen, kankaanpainannan tai jonkin tietokoneohjelman käytön yhteyteen. Kyse ei kuitenkaan ole koulun tai oppilaitosten kaltaisesta opetussuunnitelmaan sidotusta oppimisesta, jossa päämäärät on määritelty ennalta ja oppimisen etenemistä seurataan strukturoidusti. Sen sijaan osallistujien elämäntilanne ja kiinnostuksen kohteet määrittelevät etenemistä vahvasti. Kun KameraKlubiin osallistuneilta nuorilta kysyttiin, mikä toiminnassa oli ollut kiinnostavinta tai hyödyllisintä, huomiota saivat nimenomaan pajalla opitut asiat:

Syanotypia ja kaikki varsinkin valokuvauksen vanhoihin menetelmiin liittyvä. (Osallistuja, KameraKlubi)

Uusien taitojen oppiminen kuvien kehittämisessä ja erilaisten kameroiden kokeilu. (Osallistuja, KameraKlubi)

Omien kuvien kehittäminen ja zinen teko. (Osallistuja, KameraKlubi)

Näiden konkreettisten taitojen oppimisen lisäksi luovuuspajojen toiminnalle on suunniteltu myös muita ääneen lausumattomia oppimistavoit-

teita kuten sosiaalisten tilanteiden harjoittelu, toisen kuunteleminen ja omien tunteiden sanoittaminen, jotka heijastuvat ohjaajien työskentelyyn hienovaraisesti. Ohjaajat pyrkivät siis tukemaan osallistujien sosiaalisten taitojen oppimista ja kasvua ihmisinä.

Taiteellinen ilmaisu (*artistic expression*)

Luovuuspajojen ohjaajat tukevat jokaista osallistujaa löytämään projektinsa taustalle jonkin ilmiön, jonka käsittelyn nämä kokevat tärkeäksi ja josta ehkä haluavat taiteen keinoin sanoa jotakin. Oman ilmiön ja oman taiteellisen ilmaisutavan löytäminen saattaa kestää pitkään, viikoista kuukausiin. Tarvitaan paljon pieniä projekteja, osatavoitteita ja niihin liittyviä palautekeskusteluita, jotta oman ilmiön ja ilmaisun löytyminen toteutuu. Samalla mahdollistuu muutos ja uusien oivallusten tekeminen omasta itsestä.

Oon tehnyt tätä niin monta vuotta ja nähnyt sitä prosessia kun ihminen tulee ja ei sano mitään alussa ja sitten tulee upea idea ja ne saa niin hyvin tehtyä. Työkalu on se, että yritetään miten voisi vaalia luovuutta joka on jo olemassa siellä jossain lokerosa. Etsin työkaluja, joilla avata sitä luovuutta. (Poikien Talo, ohjaaja)

Vaikka osallistujat saavat edetä omaan tahtiinsa, ohjaajat suhtautuvat taiteellisen ilmaisun mahdollistamiseen kunnianhimoisesti. Ohjauksen tulee olla paneutunutta ja tarvittaessa henkilökohtaista, materiaalien laadukkaita ja tuotosten esittelyn puitteiden kuten näyttelyiden ja julkaisujen mahdollisimman ammattimaisesti toteutettuja. Myös tämä kunnianhimoisuus on nuorille viesti, että heidän taiteellinen työskentelynsä on tärkeää. Toistuvasti on huomattu, että kun varmuus omasta taiteellisesta ilmaisusta vähitellen lisääntyy, myös nuoret sitoutuvat laadukkaaseen tekemiseen ja yllättävät itsensäkin sillä, miten hienoja tuloksia tavoitteellisella yrittämisellä voi saavuttaa.

Sosiaaliset vaikutukset (*social impact*)

And Beyondissa toimintaa tarkastellaan sosiaalisen muutoksen ja osallistuvan yksilön näkökulmasta, tietoisena ammattilaisen roolista ja vaikutuksesta prosessiin. Luovan toiminnan keskiössä ovat osallistujien tarpeiden kuuntelu, suunnitelmien työstäminen yhdessä ja lopputuloksen parantaminen kerätyn palautteen perusteella. *And Beyondissa* luovia lähestymistapoja hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan prosessin jokai-

sessä vaiheessa. Luovat menetelmät sitouttavat nuoria toimintaan ja mahdollistavat pitkäkestoiset, hitaat muutokset.

Luovuspajoissa tehdyt teokset eivät jää vain ohjaajille ja nuorille itselleen, vaan ne jaetaan myös ulkopuolisille näyttelyissä, julkaisuissa ja digitaalisesti. Toimivaksi julkaisumuodoksi ovat osoittautuneet esimerkiksi matalan kynnyksen *zine*-pienlehtiset. Palkaksi kaikesta vaivannäöstä nuoret saavat tuotoksilleen huomiota, ”saako näitä ostaa” -kyselyjä ja muuta yleisön palautetta, joka auttaa heitä tunnistamaan omaa osaamistaan ja huomaamaan, miten arvokas heidän oma näkemyksensä on. Ohjaajat näkevät luovuspajoissa lähietäisyydeltä, miten vasta vastavuoroisuus yleisön kanssa auttaa nuoria löytämään oman äänensä ja saamaan sen kuuluviin.

Lähtökohtina oppiminen, taiteellinen ilmaisu ja sosiaaliset vaikutukset muistuttavat moninäkökulmaisuuksien ja moniammatillisen yhteistyön tärkeydestä, kun luovuutta sovelletaan haavoittuvissa elämäntilanteissa olevien nuorten parissa työskentelyyn. Poikien Talon arjessa on huomattu, miten hyödyllistä on, jos työryhmässä on osaamista niin koulutus-, taide- kuin sosiaali- ja nuorisoalaltakin.

Työkaluina vuorovaikutus, yhteisön rakentaminen ja vastavuoroisuus

Toteuttaako nuoret omia toiveitaan elämästä vai muiden? Taidelähtöiset menetelmät voi avata (näitä) luokkua. (Ohjaaja, Poikien Talo)

And Beyondin luovuspajoissa työskentelyn lähtökohtia ovat vuorovaikutus, yhteisön rakentaminen ja vastavuoroisuus. Nämä lähtökohdat ohjaavat arjen työtä niin suuressa määrin, että niitä voisi kutsua myös työkaluiksi.

Vuorovaikutus kiireettömästi, luovuutta hyödyntäen

Keskustelu ja vuorovaikutus ovat luovuspajojen työskentelyn lähtökohta. Koska monelle *And Beyondin* nuorelle ne ovat tuntuneet vaikeilta, yhteyttä rakennetaan asteittain, jokaisen omaa tahtia kunnioittaen. Yhteistyö aloitetaan aina kahdenkeskisellä keskustelulla ohjaajan kanssa, ja henkilökohtainen keskustelumahdollisuus on tarjolla myös prosessin myöhemmissä vaiheissa. Aktiiviseen ryhmän toimintaan osallistumiseen ei ole painetta, vaan mukana voi olla myös hengailemassa.

Taiteen kautta ei huomatakaan, miten paljon ruvetaan osallistumaan ja puhumaan muiden kanssa. (Ohjaaja, Poikien Talo)

Keskustelu ja vuorovaikutus ovat ensiarvoisen tärkeitä myös luovan työskentelyn näkökulmasta. Omakohtaiset pohdinnat yhdistettynä ohjaajan ja muiden ryhmän jäsenten kanssa käytyihin keskusteluihin auttavat nuorta selkeyttämään ajatuksiaan, omia tavoitteitaan sekä sitä, mitä hän omilla teoksillaan haluaakaan sanoa. Tämä prosessi edellyttää kiireetöntä yhdessä istumista, tekemistä ja ajatusten vaihtoa. Keskeisessä roolissa on vuorovaikutukseen käytetty aika. Työskentely *And Beyondin* luovuuspajoilla ja siihen liittyvät vuorovaikutuksen mahdollisuudet on rakennettu tietoisesti löyhästi. Tekemisen rytmi on arvokas, ja pajat kestävät keskimäärin kolme tuntia kerrallaan. Pajoilla opittaviksi tekniikoiksi valituilla, historiallisilla menetelmillä kuten syanotypialla ja kemigrammilla yhden valokuvan ottaminen ja vedosten tekeminen vievät paljon aikaa. Siinä sivussa on aikaa sekä sanalliselle että hiljaiselle reflektoinnille. Ohjaaja kiteyttää luovan prosessin rytmin näin: ”Siinä on jotain maagista kun tekee asioita hitaasti”.

Koska kaikille puhuminen vieraiden ihmisten ryhmässä ei ole luontevaa, *And Beyond* on kehittänyt kohtaamisen tueksi vaihtoehtoisia dialogin väyliä. Virtuaalinen dialogi -menetelmän yhteydessä vuorovaikutusta harjoitellaan sanattomasti valokuvien, äänten tai videoiden avulla. Esimerkiksi Älä muuta sano -projektissa nuori lähettää tuntemattomalle parilleen valokuvan *Whatsappin* kautta. Tähän visuaaliseen keskustelunavaukseen hänen parinsa vastaa lähettämällä takaisin itse ottamansa kuvan, joka ottaa huomioon esimerkiksi alkuperäisen kuvan sävyn tai teeman. Pari viikkoa kestävä virtuaalisen dialogin päätteeksi tavataan fyysisesti tai etäyhteydellä, tutustutaan omaan pariin ja keskustellaan projektin herättämistä ajatuksista.

[Tärkein oppimani asia oli] kuunteleminen. (Osallistuja, Virtuaalinen dialogi)

Heti löytyi yhteys, ihan kuin olisivat tavanneet aikaisemmin. Tutustumisen ensi askeleet oli otettu Whatsappissa. Istuivat toistensa viereen, kysyivät juttelemaan ja kysymään toisen koirasta tai oletko se juuri sinä, joka herää aikaisin? (Ohjaaja, Poikien Talo)

Vaikka vuorovaikutus tuntuisi aluksi vaikealta, usein Älä muuta sano -projektin jälkeen sanallinenkin keskustelu onnistuu. Lopputulokseksi saadaan lisäksi visuaalinen tai äänellinen tuotos, josta voi olla ylpeä. Esimerkkejä näistä lopputuotoksista on julkaistu myös verkossa (Poikien Talo 2021).

Yhteisön rakentaminen yhdessä tekemällä

Toinen keskeinen *And Beyondin* luovuuspajojen peruspilari on tietoinen yhteisön rakentaminen. Säännöllinen toiminta, kuten viikoittaiset tapaukset PrinttiPajassa ja KameraKlubissa, ovat luoneet matalan kynnyksen yhteisön, jossa toisiin pääsee kiinnittymään tekemisen äärellä. Toiminnassa on avoimet ovet, ja uudet nuoret ovat tervetulleita koska vain. Silti kävijöiltä kiitosta saa kiinteä porukka ja tutut ohjaajat, joiden kanssa tekeminen ja keskusteluyhteyden saaminen on helpompaa kuin vaihtuvissa ryhmissä. Monet nuoret ovat käyneet esimerkiksi KameraKlubissa pitkään ja kokevat itsensä osaksi myös laajempaa valokuvaajien yhteisöä.

Yhteisöä rakennetaan pienin konkreettisin tavoin. Esimerkiksi kahvin, teen ja pienen evään nauttiminen yhdessä luovuuspajan alussa on tärkeä rituaali, joka kannustaa kaikkia saapumaan paikalle ajoissa, luo ennustettavuutta ja tarjoaa mahdollisuuden epämuodolliseen yhdessä olemiseen ennen omien projektien aloittamista. Myös fyysinen ympäristö on tärkeä. Poikien Talolla ja Metropolia Ammattikorkeakoululla tapaamiset on järjestetty pääosin samoissa tiloissa, joista tulee ”meidän tiloja”. Muina yhteisön rakentamisen välineinä ovat toimineet yhteiset galleriavierailut, opintokäynnit ja matkat. Jaetut kokemukset ja mahdollisuus edustaa omaa yhteisöä ulkopuolisille ovat hioneet ryhmää entistä tiiviimmin yhteen.

Monet *And Beyondiin* osallistuvista nuorista kertovat pitävänsä tekemisestä puhumisen sijaan. Tekemiseen perustuva yhdessäolo mahdollistaa osallistumisen ja onnistumisen kokemuksia myös niille nuorille, joille sosiaaliset tilanteet ovat haastavia. Vaikka monen toimintaan osallistuvan nuorten arkeen heijastuu monenlaisia mielenterveyteen ja arjenhallintaan liittyviä haasteita, ryhmien tukeva ilmapiiri on kuitenkin kannustanut paikalle silloinkin, kun muut asiat eivät välttämättä ole onnistuneet.

Kun on huono olo eikä jaksa, voi olla tekemättä mitään, ja pelkän olemisen ja osallistumisen jälkeen on parempi olo. (Osallistuja, KameraKlubi)

Yhteisön lähtökohtana on sallivuus ja joustavuus. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että jokainen nuori saa itse määritellä osallistumisensa tavat ja intensiteetin. Osallistuminen millä tahansa kolmesta osallistumisen tasosta vastaanottajana, kantaottajana tai toimijana (Nivala & Ryyänen 2019, 202) on siis mahdollista. Jos siltä tuntuu, nuori voi yhtenä päivänä tulla paikalle yksinomaan olemaan, ja toisena päivänä taas osallistua aktiivisesti yhteiseen tekemiseen ja oman projektinsa edistämiseen. Jo muiden tekemisen seuraaminen ja mahdollinen keskusteluun osallistuminen voivat pitää yllä tunnetta yhteisöön kuulumisesta. Pandemian aikana sitoutuminen yhteisöön tuli erityisen vahvasti ilmi. Sellaisina päivinä, kun nuoret eivät jakaneet osallistua etätapaisiin, monet lähettivät tästä pahoittelevan viestin ohjaajalle ja korostivat, että haluavat kyllä jatkossa olla mukana.

Paras osoitus yhteisön rakentumisesta *And Beyondissa* oli Kameraseura Galleria Westiin Kaapelitehtaalle valmistellun Polulla-valokuvanäyttelyn onnistuminen. Monet nuorista ylittivät itsensä osallistumalla näyttelyyn ja jakamalla teoksensa muiden katsottavaksi. Onnistumisen kokemukset heijastuvat nuorten valintoihin monilla näkymättömillä tavoilla.

Vastavuoroisuus muiden nuorten kanssa

Luovan toiminnan alkaessa on luontevaa, että nuoret työstävät töitään ensisijaisesti itseään varten. Monella on se käsitys, etteivät he osaa käytännössä mitään eikä heillä ole annettavaa muillekaan. *And Beyondissa* on huomattu, että vastavuoroisuuden elementin lisääminen prosessiin antaa mahdollisuuden rakentaa yhteyttä osallistujien välille uudella tavalla. Samalla voidaan arvokkaalla tavalla harjoitella antamista ja saamista.

Yhtenä esimerkkinä vastavuoroisuuden toteuttamisesta toimi postikorttiprojekti, jossa jokainen työsti kokeellisella syanotypia-valokuvamenetelmällä omasta valokuvastaan postikortin. Tämän jälkeen siitä otettiin yhdessä sovittu määrä vedoksia, jotta jokainen ryhmän jäsen saa oman kopionsa. Vaikka joillekin ajatus oman tekemisen jakamisesta muille tuntui aluksi vieraalta, muuttui se vähitellen kannustimeksi. Kokeneempien nuorten postikortit toimivat inspiraationa ja niiden saamista odotettiin innolla. Myös omista töistä koettiin ylpeyttä. Yhden sijasta jokainen sai pinon ajatuksella työstettyjä postikortteja, joihin liittyviin tarinoihin oli päästy tutustumaan. *Blueprint exchange* -postikorttiprojektin tuotoksia on julkaistu myös verkossa (Poikien Talo 2021).

Vastavuoroisuuden ajatus on nuorille tärkeä myös toisten töiden huomioimisen ja kommentoinnin muodossa: monet kertovat katsovansa

mielellään toisten töitä ja pitävänsä erityisesti muilta nuorilta saamiaan kommentteja arvokkaina. Sosiaalisten suhteiden luomisessa tekeminen on tärkeässä roolissa – valokuvat, piirrookset ja printit tarjoavat välineen, jolla saada yhteys toisiin.

I like that we are so different but still (we all make) art, so many different things... but I still ask them (others in the group) if this (my work) is nice or not. (Osallistuja, KameraKlubi)

Toiminnasta saatujen sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutustaitojen karttumisella voi olla siirtovaikutusta myös muualle nuorten arkeen. Hyvät kokemukset auttavat hakemaan sosiaalisia kontakteja myös muualla elämässä. Yksi nuori kuvaa yhteyttä näin:

Valokuvaaminen on mulla suuri itseilmaisun keino... uudet tilanteet on aina aluksi hankalia. Valokuvaamisen ja kirjoittamisen avulla on helppo näyttää omaa itseään ulospäin.... kun on saanut täällä itseään ilmaista niin on rohkaistunut olemaan - muuallakin. (Osallistuja, KameraKlubi)

Sukupuoli taiteellisen toiminnan teemana

Nuorten sukupuolittuneita koulutusvalintoja on tutkittu esimerkiksi Valtioneuvoston selvityksessä ”Mikä ois mun juttu?” Nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä (Lahtinen 2019). Selvityksen mukaan Suomessa koulutus- ja ammattialojen sukupuolen mukainen segregatio on poikkeuksellisen voimakasta. Luovuuspajoissa nuorten valintoihin ja elämäntilanteisiin liittyviä kysymyksiä ja mahdollisuuksia käsitellään antamalla luovalle prosessille tilaa ja aikaa. Nuoret tekevät monia valintoja, joiden pohjaksi he tarvitsevat ymmärrystä itsestään, ympäröivästä yhteisöstä ja siitä yhteiskunnallisesta rakenteesta, jonka kontekstissa he valinnat tekevät. Luova toiminta mahdollistaa tutkimisen: Mitä ajattelen tästä, mitä tiedän, millaisen tulevaisuuden voin itselleni kuvitella?

Ajan kuluessa *And Beyondin* luovuuspajojen ohjaajat ovat johdatelleet toimintaa hienovaraisesti hankkeen ydintemaa eli sukupuolittuneiden työmarkkinoiden käsittelyä kohti. Sukupuolen tematiikka on Poikien Tallolla järjestettävässä toiminnassa läsnä eräänlaisena lähtökohtana, vaikka esimerkiksi KameraKlubiin voi osallistua kuka vain ja nuoret itse eivät kokemustensa perusteella pitäneet sukupuolta merkittävänä tekijänä luo-

vuuspajoihin osallistumisessa. Sukupuolta on ryhmissä käsitelty omien valintojen vaikuttajana, ei omana sukupuoli-identiteettinä.

...tänä vuonna teemana ollut sukupuolierot, tottakai ollaan tehty muitakin töitä. Ollaan käyty sitä (teemaa) läpi. On kummallista miten paljon ne (sukupuoliroolit) vieläkin vaikuttaa, ei olla edetty paljoa isovanhemmista. Menin ite kattoon kauppojen leluvalikoimaa ja siitä kyllä huomasi tyttöjen välikön, joka oli täysin pinkki ja poikien hyllyn, joka oli legoja ja lautapelejä. (Osallistuja, KameraKlubi)

Nuorilla on omakohtaisia kokemuksia myös sukupuolen ja työllistymisen yhteydestä tai ainakin yhteyden mielikuvasta.

...oman työelämän kokemus on, että vaikka toisella on pienempi koulutus, mutta jos on eri sukupuolta (kuin minä) niin saa työpaikan. (Osallistuja, KameraKlubi)

Oon ollut koulussa töissä ja siellähän on vain naisia. Pari mieskokkia siellä oli mutta siihen se jää. (Osallistuja, KameraKlubi)

...ite oon sellaisessa kaverikuplassa, jossa ei katota sukupuolta tai seksuaalista suuntautumista, mutta kuplan ulkopuolella niitä katotaan tosi paljon. Suurin osa miesoletetuista kavereista on tietokonealalla ja lisäksi yksi tyttö, sen huomaa siellä (alalla). Mun poikaystävä on alalla jossa suurin osa on naisia, vähän miehiä. Laborantit on aina naisia. (Osallistuja, KameraKlubi)

Luovuuspajojen työskentely sekaryhmissä on osoittautunut hyväksi kannusteeksi tarkastella yhteiskuntaa laajemmin eri sukupuolten näkökulmasta. Eräs *And Beyondin* luovuuspajojen palautekyselyyn vastannut nainen kirjoitti näin: ”Asetuin miettimään itekin miesten asemaa yhteiskunnassa ja stereotyyppioita joita koetaan.” Sukupuolen tematiikka nousee esiin myös ohjaajien reflektoidessa omaa työtään. Yksi ohjaajista näkee oman sukupuolensa mahdollisuutena peilata sukupuolten normatiivisuutta ja ”tarjota (nuorille) miesnäkökulmaa”. Ohjaajien puheissa toistuvat omakohtaiset kokemukset sukupuolesta ja sen yhteydestä ammatinvalintaan. Sukupuoli on kuitenkin vain yksi tekijä muiden joukossa, eikä sen selitysvoimaa esimerkiksi sukupuolisensitiivistä nuorisotyötä

tekevien ohjaajien vaikuttimena ole helppoa – tai ehkä edes olennaista – arvioida.

On yleistä, että sukupuolen ja sukupuolittuneiden työmarkkinoiden kaltaisia monimutkaisia yhteiskunnallisia kysymyksiä käsitellään sanallisesti, tietoperusteisesti ja älyllistäen. Tiedostaminen on tällöin keskiössä. Tämä ei kuitenkaan välttämättä johda omakohtaisiin oivalluksiin, saati muutoksiin toiminnassa. Luovat lähestymistavat voivat antaa toisenlaista tilaa mielikuvitukselle avata uusia näkökulmia omaan itseen ja sen myötä rohkaista tekemään enemmän omannäköisiä valintoja.

Lopuksi

WHO:n raportti taiteen ja terveyden välisestä yhteydestä käsittää taiteen aktiivisena ja vastaanottavana osallistumisena. Taiteella on positiivisia vaikutuksia psykologiseen, fyysiseen, sosiaaliseen ja käyttäytymiseen liittyvään hyvinvointiin. (Fancourt & Finn 2019). On selvää, että jokainen vastaa luovaan toimintaan omalla tavallaan, mutta jäsenitys avaa näkökulmia siihen, miten taiteen ja hyvinvoinnin yhteyksiä voi tarkastella yksilötasolla tai ryhmässä. Poikien Talon taiteellisessa toiminnassa korostuu psykologisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin vahvistuminen oman äänen löytämisenä ja yhteisöön kuulumisena. Tämä tapahtuu sosiaalipedagogista työtä (Nivala & Ryyänen 2019) toteuttamalla, jolloin keskiössä ovat tasavertainen, dialoginen kohtaaminen, oman tekemisen mahdollistaminen, tietoinen yhteisöllisyyden tukeminen, luova tekeminen ja muutoksen tavoittelu yksilön lisäksi myös yhteisön ja yhteiskunnan tasolla.

Pedagogiseen ja taiteelliseen osaamiseen perustuvat luovuuspajat ja kiireetön tekemisen rytmi ovat laajentaneet nuorten mahdollisuuksien avaruutta. Ne ovat auttaneet nuoria pohtimaan sosiaalipedagogisista lähtökohdista aiempaa laajemmin hyvinvoinnin kannalta keskeisiä kuulumisen kysymyksiä: Mihin yhteisöön, alaan tai paikkaan kuulun nyt? Mihin voisin ja haluaisin kuulua seuraavaksi?

LÄHTEET

Fancourt, D. & Finn, S. 2019. What is the evidence in the role of arts in improving health and well-being? A scoping review. World Health Organisation. Regional Office for Europe. Health Evidence Network synthesis report, No. 67. Geneva: WHO. Saatavissa <https://apps.who.int/iris/handle/10665/329834> (haettu 30.11.2022).

- Huuki, T. 2019. Collaging the virtual: Exploring gender materialisations in the artwork of pre-teen children. *Childhood* 26 (4), 430–447. DOI: <https://doi.org/10.1177/0907568219862321>
- Jansson, S.-M. 2014. Mittaamattoman arvokasta? Taiteen ja kulttuurin vaikutustutkimuksia ja -metodologioita. *Kokos-julkaisusarja 2/2014*. Helsinki: Taideyliopisto.
- Lahtinen, J. 2019. “Mikä ois mun juttu?” Nuorten koulutusvalinnat sosialisatiomaisemien kehyksissä. Purkutalkoot-hankkeen loppuraportti. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:68. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-805-2> (haettu 30.11.2022).
- Laitinen, L. 2017. Taide, taiteellinen toiminta ja nuorten hyvinvointi. Teoksessa K. Lehikoinen & E. Vanhanen (toim.) *Taide ja hyvinvointi. Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Kokos-julkaisusarja. Helsinki: Taideyliopisto, 31–47. Saatavissa <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-7218-16-7> (haettu 30.11.2022).
- Sukupuolisensitiivisyys n.d. Helsinki: Loisto settlementti ry. Saatavissa <https://setlementti.fi/toiminta/sukupuolisensitiivisyys/> (haettu 15.11.2022).
- Nivala, E. & Rynnänen, S. 2019. Sosiaalipedagogiikka: Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.
- Poikien Talo 2021. Talolla tehtyä. Saatavissa <https://www.poikientalo.fi/talolla-tehty-gallery/> (haettu 15.11.2022).
- Saastamoinen, K. 2021. Vuosikertomus 2021. Loisto settlementti. Helsinki: Loisto settlementti ry. Saatavissa https://www.e-julkaisu.fi/loisto_setlementti/vuosikertomus/2021/mobile.html#pid=1 (haettu 22.9.2022).
- Siivonen, K. 2010. Taiteen särmällä nuorille hyvinvointia. Sitoumuksia ja toiminta-ajatuksia nuorten tueksi. *Verkkójulkaisuja 37*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Saatavissa http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/siivonen_taideen_srml_nuorille_hyvinvointia.pdf (haettu 30.11.2022).

